

Соціально-політична тріада Адама Мак-Кея

Ольга Ямборко

Меріл Стріп у фільмі **«Не дивіться вгору»**.
Режисер Адам Мак-Кей. США, 2021.

свої устремління і результати радістю – вона найліпший індикатор вірності вашого шляху. Я цією його мудрістю весь час користуюся. І не забуваю: театр – це гра. *Гра!* Ми в театрі бавимось і театром бавимось – це й дає нам легкість входження в непоступливу речовину життя: гра – всепроникна. Вона казкова, повсюдна і блискавична, бо здійснює жадане в ту ж мить! Гра – це думка, і тому всеосяжна, а ще вона – вигадка, а тому – поетична. Театр – дивовижний винахід Людства, святковий, імпровізаційний. Що не звільнює нас від серйозності функцій, покладених на нього суспільством. Бо й проблем у людства – з горою. Приміром, чуємо звідусіль – людина втрачає себе, не в змозі впоратися з викликами часу. Настрої – панічні, щоб не сказати апокаліптичні. Не пригадаю, хто про це здогадався, та сказав влучно: “У Бога своє *пекло*. І це *пекло* – *люди*”. Ми, дійсно, мало тішимо Творця. Та попри все – і це не складає якогось надзусилля, – я вірю в нескінченність людського буття і Людства з великої літери. Виходжу з даності: чомусь вже більше століття люди живуть все довше і довше, і 90 років життя – вже ледь не норма. Певен: в цьому здійснюється Божий Задум – бо як же без нього? (Іван Франко прожив 59 літ, написавши 54 томи творів ледь не з усіх галузей знань!) Мабуть, ми не встигаємо робити все те, на що сподівався Всевишній – і він продовжує наші земні терміни. То подякуймо Йому, і ще старанніше берімося доглядати наш сад – в кожного свій. Принаймні, так ми додамо в цей світ більше глузду, світла, людяності й краси. Я вже певний час працюю над гетевським “Фаустом”. І маю сказати, що ця поема – не про закладену душу, а про *відповідальність* – як елементарно це не звучить. Бо концептуально трагедія – вже й про комп’ютерний метавесвіт, соціальну нейромережу, штучний розум. (Гадаю, зовсім не випадково графічний знак бренду “Apple” – надкушене біблійне яблуко з дерева Пізнання). Не сумнівайтесь: інтернет вигадав Диявол – це його *друга* спроба спокусити Людину. Тепер вже остаточно. А огром загрози, що постала з вибуху можливостей *чат-ботів*, ми ще й не здатні осягнути. Додадуться сюди квантові технології й біоінженерія – ми світ можемо й не вберегти. Ризики – смертоносні! Я не жахаю, та свого “Фауста” буду вирішувати саме в цьому ключі – всі інші тлумачення для мене тепер другорядні. Бо як фантастично це не звучить, більшого випробування за своє існування Людство ще не знало. І, скоріше за все, це буде моновистава. Мій Фауст – молодша людина. І в цьому додаткова загроза. В чітких руках опиниться доля планети? Я, схоже, знайшов виконавця на цю роль, але він, скажемо обережно, мене поки ще не знайшов. Будемо працювати».

P.S. *Постає питання: завдяки чому Олексію Кужельному, що почав в театрі нерано, вдалося в професії так багато? Відповідь може бути несподіваною. Приміром, авіаконструктор Олег Антонов свої досягнення пояснював так: «Мене всьому навчив старий парашутний інструктор. Він казав: треба безперервно здійснювати повільні дії – але без проміжків між ними». Та спочатку цим треба проїнятися – назавжди.*

2022 рік світ зустрів під акомпанемент гучної прем'єри фільму «Не дивіться вгору» американського режисера Адама Мак-Кея, що став прологом геополітичної кризи, яка розгорілась того ж року внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну. Оригінальний задум Адама Мак-Кея та сценариста Девіда Сіротти створити альянз на проблему глобального потепління на Землі насправді перетворився на документ часу, передбачивши хроніку подій, поведінки політикуму і суспільства напередодні повномасштабної агресії росії проти України. А кінематограф на цьому етапі продовжив традицію політичної сатири як реакції на події своєї історичної доби. Сьогодні цю місію на голлівудських пагорбах втілює Адам Мак-Кей, у доробку якого жанровими попередниками «Не дивіться вгору» є стрічка «Гра на пониження» (2015) про крах іпотечного ринку, що спричинив світову фінансову кризу 2008 року, та «Влада» (2018) – історія віцепрезидента Діка Чейні часів президентства Джорджа Буша-молодшого. Адам Мак-Кей – американський теле- та кінопродюсер, сценарист, режисер, актор. Свою кар'єру він розпочинав як режисер і сценарист популярного у США та багатьох англomовних країнах телевізійного шоу «Суботнього вечора у прямому ефірі». Від заснування програми у 1975 році через неї пройшло кілька поколінь всесвітньовідомих американських коміків, акторів, співаків, політиків. Для багатьох знаменитостей «Суботній вечір у прямому ефірі» став стартовим майданчиком – серед ведучих, акторів, сценаристів шоу є кандидати і колишні президенти США, сенатори, мер Нью-Йорка та ін., а серцевину програми складають пародії на політичне життя США.

Режисерський дебют Адама Мак-Кея тематично також був історією довкол�телевізійною – у комедії «Телеведучий: Легенда про Рона Борґанді» (2004) йшлося про боротьбу статей на американському телебаченні 1970-х рр. Загалом Адам Мак-Кей є автором повнометражних фільмів та короткометражних, художніх і документальних, рекламних відео, серіалів, з яких більшість – комедійного характеру. Весь цей досвід було акумульовано у згаданій соціально-політичній тріаді, де драматичний контекст показаний в неодмінно іронічній проекції, що дало привід критикам назвати їх драмедіями – жанром, зрощеним на телебаченні. По суті, Адам Мак-Кей застосував до повнометражних художніх фільмів питомо телевізійні підходи, і це можна вважати особливістю його творчого методу – у драматичній і художній складових водночас. Взаємодія телебачення з кінематографом раніше нерідко призводила до появи в ньому нових трендів, та й загалом змінювала його. Так було у 1960-х рр., коли в американське кіно прийшли драматурги з телебачення і привнесли своєю публіцистичною манерою реалізм, завдяки чому великий екран опанував необхідну смислову і стильову фразеологію, щоб рефлексувати актуальні соціальні й політичні проблеми – війну у В'єтнамі та Кореї, Вотергейтський скандал тощо. Авторський інтерес Адама Мак-Кея до серйозних тем був несподіваним після цілої низки його комедій, розрахованих на невибагливого глядача. Це відзначали кінокритики¹ у зв'язку з прем'єрою стрічки «Гра на пониження» (2015), яку знято за романом письменника та фінансового журналіста Майкла Льюїса «Гра на пониження. За кулісами світової фінансової кризи» (2010). З огляду на попередні роботи Адама Мак-Кея, критики зарахували новий його фільм до жанру комедії, вважаючи, що режисер ретранслює популярний для Голлівуду тренд застосовувати гумористичний підхід до серйозних та навіть трагічних тем, а критик Пітер Треверс назвав його «комедією-катастрофою»². Насправді, такий «маневр» був застосований режисером у процесі адаптації сценарію, щоб якомога краще пояснити глядачеві суть фінансової піраміди, її механізми та складні економічні поняття. Це виявилось викликом і надзавданням для авторів фільму, але й було винагороджене «Оскаром» у номінації за «найкращий адаптований сценарій». Так, для роз'яснення основних понять сценаристи Адам Мак-Кей та Чарльз Рендольф звернулись до аналогій-прикладів, які озвучують, звертаючись безпосередньо до глядача, запрошені зірки в окремих ігрових ситуаціях-відступах фільму: перебуваючи у мильній ванні, що символізує фінансову бульбашку, чи готуючи юшку з несвіжих продуктів, що означає портфель цінних паперів з різним рейтингом, або пояснюючи про ставки CDO, граючи у казино.

У процесі виробництва Адам Мак-Кей провів шість перед-

показів фільму у фокус-групах, що перевищує норму, досліджуючи серед аудиторії з 300 глядачів розуміння ними запропонованих роз'яснень і сприйняття загальної тональності кінорозповіді: «Мені потрібно було побачити, – стверджував Адам Мак-Кей, – що вони розуміють з точки зору ритму, чи ми занадто сильно руйнуємо четверту стіну, чи деякі сцени стають надто трагічними, чи певні сцени стають надто смішними. У нас насправді були деякі сцени, які ми зробили менш комічними. І я просто мав конкретне уявлення про те, як я хочу, щоб розвивалась інтонація фільму, тож ми просто наполегливо продовжували тестувати»³.

«Гра на пониження» – історія кількох непов'язаних між собою груп людей, гравців у фінансовій сфері, котрі передбачили крах процвітаючого ринку іпотечного кредитування та вирішили на цьому заробити і зробили ставку на пониження акцій іпотеки. Першим та основним героєм є Майкл Беррі (Крістіан Бейл) – лікар-неведаха, інтраверт, що працює менеджером інвестиційного фонду. Він виявив факт існування мильної бульбашки на ринку нерухомості та застрахував можливість обвалу ринку. Його дії привернули увагу інших гравців, які теж починають аналізувати процеси і діють за прикладом Майкла Беррі. У підсумку, вони збагачуються на фінансовій кризі, що стала глобальною. Крім наміру пояснити глядачам суть економічно-фінансових схем, Адам Мак-Кей зосередився на характеристиках героїв фільму, вповні розкрив їх психологію через призму особистого життя та дотримання ними професійної етики. Не менш цікавими є й другорядні персонажі фільму, яких подано як ланки у ланцюжку іпотечного ринку в процесі його аналізу – від батька іпотечної бульбашки, банкірів на форумі в Лас-Вегасі до неврастенічних статистів рейтингових контор, низових агентів, що залучають клієнтів, повій та стриптизерок-власниць іпотечних пакетів до простих людей-позичальників, котрих фінансові інституції наосліп втягнули у неконтрольоване масове шахрайство.

Насамкінець Адам Мак-Кей підводить моральний знаменник фільму: чи збагатяться головні герої у результаті своєї гри на пониження, усвідомивши методи і масштаб катастрофи?

На запитання, як він придумав таку, доволі вільну, форму, Адам Мак-Кей відповів, що форму диктує час: «Ми не живемо в епоху чистого жанру. Не існує більше чистої комедії або чистої драми. <...> Момент, коли Дональд Трамп стояв у постраждалому від пожежі лісі та сказав, що треба наступного разу пройти там граблями. Що це? Який це жанр? Це значно смішніше будь-якої найексцентричнішої комедії. І водночас це справді жахає. Так, наче хтось сильно вдарився головою, але керує державою, яка має ядерну зброю. Який це жанр?! От у цьому жанрі ми й хотіли працювати. Показати, яке це безумство, коли президентом

¹ Andrew Barker. Film Review: 'The Big Short' (англ.). Variety (13.11.2015).

² Peter Travers. Capitalism takes a comic wallop from a cast of A-listers (англ.). Rolling Stone (10.12.2015).

³ Nick Allen. People Are Smart: Adam McKay on «The Big Short». December 14, 2015. — <https://www.rogerebert.com/interviews/people-are-smart-adam-mckay-on-the-big-short>

стає людина з десятилітнім пробілом у трудовому стажі»⁴. Цим президентом був Джордж Буш-молодший, що став одним із героїв наступного фільму Адама Мак-Кей «Влада» (2018), присвяченого віцепрезиденту у його команді Діку Чейні (Крістіан Бейл), а саме тому, як він втілює ідею унітарної виконавчої теорії конституційного права США на практиці. Взагалі, цей аспект фільму мав би зацікавити українців, котрі живуть у час війни, адже, характеризуючи унітарну виконавчу теорію, автори фільму зазначають: «Деякі вчені вважають, що кожен вчинок президента – законний, адже він президент. І до біса систему стримувань та противаг, особливо під час війни. Саме так правила королі, фараони та диктатори. Дік Чейні був пішаком у боротьбі за владу у Вашингтоні. Та завдяки унітарній виконавчій теорії він міг стати пожирачем світів – він назавжди змінив хід історії для мільйонів і мільйонів людей, і зробив це, наче привид»⁵. Діку Чейні, у якого були амбіції посісти президентське крісло, довелося відмовитися від висунення своєї кандидатури на вибори через сімейні обставини – аби не зашкодити доньці, яка повідомила батькам про свою сексуальну орієнтацію. Тому Дік Чейні реалізував власні наміри в інший спосіб – погодившись стати віцепрезидентом у кабінеті недосвідченого політика – президента Джорджа Буша-молодшого (Сем Роквелл). По суті, Дік Чейні маніпулював Джорджем Бушем-молодшим. «Мене, – скаже Адам Мак-Кей, – абсолютно вразило те, яким Чейні виявився прискіпливим. Коли він був у владі, він вникав у кожну деталь. Вимагав, щоб його завжди ставили в копію усіх президентських імейлів. Це особливий вид геніальності, те, чим володіє Чейні, – геніальність бюрократів. Таким талантом мало хто може похвалитися. Можливо навіть, взагалі ніхто»⁶. Фактично, Чейні спонукав Буша розпочати війну в Іраку і зробити це без схвалення в конгресі, розглядаючи військову операцію як превентивні дії, мотивовані розробками іракцями ядерної зброї, хоч докази того виявилися непереконливими. Після іракської кампанії акції корпорації Halliburton, у якій Чейні в 1995–2000 рр. був головою, зросли на 500 %.

Адам Мак-Кей як режисер та сценарист фільму створив доволі об'ємну проекцію головного героя – показав його у динаміці розвитку від недовченого гульця до віцепрезидента. На цьому шляху його опорою була дружина Лінн (Емі Адамс), загалом їхня сім'я. Усі вони зображені достатньо реалістично, щоб глядач розгледів у них людей та краще зрозумів їхні мотиви. Натомість Джордж Буш-молодший у фільмі виглядає майже карикатурно, і це підкреслює грим, міністр оборони Дональд Рамсвелд (Стів Керелл) показаний майже гротескно. Серед героїв «Влади» вирізняється вигаданий персонаж, оповідач історії

Крістіан Бейл у фільмі «Гра на пониження». Режисер Адам Мак-Кей. США, 2015.

Чейні Курт (Джессі Племонс) – простий американський громадянин, учасник війни в Іраку та донор, серце якого трансплантували Діку Чейні. У підсумку, перед глядачем вимальовується панорамний вид на історію одного з наймогутніших віцепрезидентів США. Адам Мак-Кей досяг такого результату балансуванням між романом і публіцистикою, комедією та драмою, чим увиразнив кожну грань фільму і зробив його тканину складною, зітканою з майже музичних фраз різного темпу.

Коли Адама Мак-Кей запитали, чи зміг би він застосувати формулу «Гри на пониження» і «Влади» до Трампа, він відповів: «Навіть люди, котрі підтримують його, розуміють, що він ходяча катастрофа. <...> Там нема жодної ідеології. В основі цього явища – просто середній палець демократії. Я не знаю, про що тут знімати»⁷. І все-таки, зняв. Наступна режисерська робота Мак-Кей «Не дивіться вгору» (2021) – фільм-катастрофа, в обставинах якої знаходиться місце і таким політикам, як Трамп, щоправда, 45-й президент США не є безпосереднім персонажем, а радше джерелом натхнення, з якого списали героїню Меріл Стріп – президентку Джені Орлін та її команду, а виборці Трампа, вочевидь, послужили прототипами частини суспільства, яке «не дивиться вгору»: від обивателів до топ-бізнесменів.

«Не дивіться вгору» у порівнянні з «Грою на пониження» і «Владою» справляє враження суцільної лихоманки – шаленого міксу, присмаченого яскравою і дуже динамічною візуалізацією. Фільм розповідає про астрономів-відкривачів комети, яка у близькій перспективі має зіткнутися із Землею. Вони намагаються донести цю інформацію до кабінету президентки США, до ЗМІ, до суспільства, але, якщо спершу їм це не вдавалося, то, коли до них почали дослухатись, уникнути зіткнення вже було неможливо. Зовсім незабаром після прем'єри фільму виявилось, що Адам Мак-Кей точно діагностував стан сучасного цивілізованого суспільства. Це засвідчила низка подій у контексті розвитку російського повномасштабного вторгнення в Україну, яке спричинило глобальну геополітичну кризу. Що

⁴ Елена Смолина. Режиссер Адам МакКей — о том, как он снял комедию «Власть» о Дике Чейни (будет «Оскар»?); 13.02.2019. — <https://daily.afisha.ru/cinema/11280-rezhisser-adam-makkey-otom-kak-on-snyal-komediyu-vlast-o-dike-cheyni-budet-oskar/>

⁵ «Влада». Реж. Адам Мак-Кей. США, 2018.

⁶ Елена Смолина. Режиссер Адам МакКей — о том, как он снял комедию «Власть» о Дике Чейни (будет «Оскар»?);

⁷ Там само.